

**RESPIRITUALIZAREA EDUCAȚIEI PRIN ARTE:
DEZVOLTĂRI PEDAGOGICE EMERGENTE**

**RESPIRITUALIZATION OF EDUCATION THROUGH THE ARTS: DEVELOPMENTS
EMERGING PEDAGOGICAL**

Marina MORARI,

*conferențiar universitar, doctor în pedagogie,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, R. Moldova*

Abstract: *The world in which we live today is global and integral. Of all the areas of human life, the most spirit is required in education. At different ages of man, spirituality becomes the basis of education. Spirituality is what characterizes a human Community from the point of view of its spiritual life, the specificity of its culture. Human beings are excellent spiritual creatures because they have the need to ask questions, find significance and attribute value to the acts and experiences experienced/realized. Spiritual conception implies knowledge forces through which man sees himself as a whole, according to the body, soul and spirit. At present, the educational model is on the wrong side. The transition from a selfish, individualist, owner level to an altruistic, complete and global level, in which everyone has to be interconnected, is imperative.*

Like the artistic current Renaissance brought back into the arts the ideals of ancient culture – harmony, beauty and perfection of the inner and outer world, so the “re-spiritualization” of education aims to transform human life from what it is now, into what it should be”. The spiritualization of education implies a return from piecemeal thinking to systemic thinking, to changing the human condition through the system of social, moral and spiritual values. Spiritual education means another philosophy and practice of learning, which is achieved through love, based on the values of “the health of all life” and universal harmony. Most of the attempts in contemporary education focus mainly on the use of his mind and intellectual abilities, and the child's well-being is satisfied on the basis of the psycho-physical dimension. This Article introduces an approach to full education and learning, in which all human dimensions are invited to participate creatively in the conduct of the education process and spiritual intelligence is the ability to see the whole beyond its parts. The spiritual dimension cannot be omitted in the educational process. If we do not educate spiritual intelligence, the new generations will remain in the trap of the material world. Like any other ability, educating spiritual intelligence requires effort and perseverance. Educating spiritual intelligence requires a focus on values, including the values of the arts. The arts must become an element in every child's age, which defines and expresses his spiritual nature. The article develops emerging educational perspectives on art education, such as STEAM education, capitalizing on metacognition, interdisciplinary.

Keywords: *re-spiritualization of education, integral education, STEAM education, metacognition, spiritual intelligence, interdisciplinarity.*

1. Educația prin arte – dezvoltarea valorică a personalității.

Unul din imperative în pregătirea elevului pentru viață rămâne a fi dezvoltarea valorică a personalității acestuia. Educarea omului și abia în plan secund a artistului – dezideratul disciplinelor ariei curriculare arte din școala de cultură generală. Prin cunoașterea a tot ce poate da o artă, prin cercetarea motivelor creației artistice, poate fi dedusă valoarea artei și a educației

artistice. Esența artei se adresează percepției și conștiinței noastre. Elevul ca consumator și creator se îndreaptă spre realitatea exterioară sau preponderent spre cea interioară pentru a se exprima și a comunica pe cale artistică propria înțelegere, simțire, viziune. Parcurgerea acestei experiențe artistice contribuie esențial la formarea personalității fiecărui copil. Valoarea creațiilor artistice poate fi potențiată doar în crearea condițiilor de realizare a unui contact nemijlocit dintre elev și opera artistică.

Un imperativ în pregătirea elevului pentru viață rămâne a fi **dezvoltarea valorică a personalității acestuia prin mijloacele artelor**. Activitatea artistică a omului, precum și produsul acestei activități – creația artistică, devin cauze determinante în educație. Educația artistică în raport cu educația estetică exprimă mai exact și mai precis valorile pentru care trebuie pregătit elevul [8].

Prin cunoașterea a tot ce poate da o artă, prin cercetarea motivelor creației artistice, poate fi dedusă valoarea artei și a educației artistice. Prin procesul de creație artistică omul își exprimă vibrațiile sufletului. Prin creația operei de artă omul evadează din eul său spre a trăi și pentru alții. În acest sens, prin intermediul artei se stabilesc relațiile dintre oameni, arta devine o treaptă a culturii, prin artă începe înălțarea spre umanitate a omului. Nu numai producerea operelor de artă, ci și pătrunderea operelor de artă în existență devine năzuință a omului. Actul artistic nu poate lipsi în procesul de educație a elevilor. Manifestările artistice satisfac anumite cerințe sufletești ale omului, pe care nu le poate împlini știința, morala, religia [1, p. 239].

Potrivit sociologului Pitirim Sorokin, încă la debutul secolului trecut, se identifică **trei sisteme fundamentale de valori**, care se află la baza tuturor manifestărilor unei culturi: senzorial, ideatic și idealist [3, p. 16]: sistemul de valori senzoriale consideră că materia este realitatea finală; sfera spirituală, care se poate cunoaște prin experiență interioară. Astfel, sistemul de valori idealist, ca unitate atotcuprinzătoare dintre culturile senzorială și ideatică poate genera echilibru, integrare și împlinire estetică în artă, știință și tehnologie din timpurile noastre. Prin urmare, valorile educației artistice trebuie să fie percepute ca elemente a sistemului de valori care motivează activitățile omului și toate schimbările din învățământ rezultă din dezvoltarea contradicțiilor sale interne. Este știut faptul, că reducerea decalajului dintre educație și dezvoltarea societății marchează acțiunea de modernizare a învățământului, incluzând atât sistemul de învățământ, precum și procesul de învățământ.

Fritjof Capra [3, p.16-18] vorbește despre procesul de **fluctuație a sistemelor de valori**, care impune o pregătire pentru marea tranziție în care urmează să intrăm, printr-o profundă reexaminare a principalelor premise și valori ale culturii noastre, o respingere a acelor modele conceptuale care supraviețuiesc utilității lor și o nouă recunoaștere a unor valori eliminate în perioadele anterioare ale istoriei culturale.

Bazându-se pe ideile lui Arnold Toynbee, cu privire la ascensiunea și declinul civilizațiilor; pe noțiunea străveche de „ritm universal fundamental” care duce la modele culturale fluctuante; pe analiza lui Pitirim Sorokin asupra fluctuației sistemelor de valori și idealul de tranziții culturale armonioase, descrise în cartea gândirii chineze *I Ching*, Fritjof Capra propune **modelul dinamicii culturale**. F. Capra menționează, că la rădăcina crizei noastre curente se află „dezechilibrul cultural” în gândurile și sentimentele noastre, valorile și atitudinile noastre, structurile noastre sociale și politice [Idem, p.26].

Conceptul modern de educație tratează valoarea ca pe un lucru indispensabil celui educat, el însuși contribuind efectiv la apariția valorii [11, p.12]. Conținuturile educației reprezintă mai degrabă o provocare pentru apariția valorii decât valoarea însăși, aceasta producându-se prin activitatea celui educat. Universalitatea educației artistice se datorează caracterului universal al valorilor antrenate, deoarece tot ce are atribuție la om, se produce în sfera valorilor. Aducem câteva argumente pentru valorile educației artistice ca factor al schimbării în educație:

- Disciplinele educației artistice structurează valorile educației în conformitate cu principiile activității artistic-estetice a elevilor (principiul legăturii artei cu viața, principiul percepției propriu-zise, principiul interpretării artistice, principiul creației artistice etc.).
- Domeniului educației artistice acordă prioritate formării de atitudini, deoarece atitudinile reprezintă valorile fundamentale ale personalității, esența ființei umane. Prin atitudini omul se raportează la universul exterior (lumea din afara sa) și la propria lume interioară (universul intim).
- Valorile educației angajează toate tipurile de valori, cu condiția ca acestea să reprezinte mesajul promovat de teleologia, conținuturile, metodologia și epistemologia educației.

Structurarea valorilor în cadrul disciplinelor artistic-estetice este exprimată de formula: Valori fundamentale ale humanității (Adevărul, Binele, Frumosul, Dreptatea, Libertatea), Valori specifice creației artistice (estetice, morale, religioase, teoretice) și Valori contextuale (valorile imanente și valorile in actu) ale operelor de literatură și artă [Idem, p. 15].

Arta ca un produs al activității umane, nu poate fi trecută cu vederea în educația elevilor. Școala, în toate influențele educației și învățământului nu poate forma personalitatea elevului fără domeniile de educație artistică (literară, muzicală, coregrafică, plastică etc.). Elevul ca consumator și creator se îndreaptă spre realitatea exterioară sau preponderent spre cea interioară pentru a se exprima și a comunica pe cale artistică propria înțelegere, simțire, viziune. Parcurgerea acestei experiențe artistice contribuie esențial la formarea personalității fiecărui copil. Valoarea creațiilor artistice poate fi potențiată doar în crearea condițiilor de realizare a unui contact nemijlocit dintre elev și opera artistică.

Valorile educației artistice pot fi clasificate din mai multe puncte de vedere:

- **din perspectiva componentelor sistemului de învățământ:** *teleologică* (idealul, scopul, obiectivele, standardele și finalitățile educației), *conținutală* (materii de studiu și formare, instrumentarul de studiu și formare), *tehnologică* (activități și oportunități de învățare, procedee, mijloace, metode, tehnici, forme de predare-învățare-evaluare), *epistemologică* (concepte, teorii, principii, idei, precepte, legi, legități, norme);
- **în funcție de natura obiectului de cunoaștere:** activitățile de percepție propriu-zisă, interpretare, creație, reflecție/ gândire;
- **din perspectiva tehnologiilor didactice:** totalitatea instrumentelor de predare – învățare - formare – evaluare (modele, metode, tehnici, procedee, forme etc.).

În concluzie, ca valori-instrumente ale educației, tehnologiile declanșează și produc actul educațional generator de valori ale persoanei celui educat. Activitățile de predare-învățare-formare-evaluare nu numai că produc valori ale persoanei, ci constituie ele însele valori ale educației. Actialmente, contează nu numai ce învățăm, dar și cum învățăm, care laturi ale personalității elevului sunt implicate în procesul de edificare a culturii generale?

Pornind de la profilul absolventului, proiectat în *Cadrul de referință* a curriculumului național pe niveluri și cicluri școlare [2, p. 33], identificăm o listă de atribute generice pentru pregătirea viitorilor cetățeni: (a) *persoane cu încredere în sine și în propriile forțe*, își cunosc bine potențialul, gândesc independent, se pot adapta la schimbări, demonstrând autonomie și integritate morală; (b) *deschiși și doritori să învețe pe parcursul întregii vieți*, progresând treptat și ajungând la rezultate conform capacităților personale, pentru a fi capabili să facă față cu succes provocărilor unei societăți și unei economii ale cunoașterii și unui mediu în schimbare perpetuă; (c) *activi, proactivi și productivi, creativi și inovatori*, capabili să-și asume riscuri rezonabile, să comunice eficient și să lucreze eficient în echipe pentru binele comun; (d) *angajați civic și responsabili, asumându-și conștient valorile general umane* importante pentru o societate democratică, își cunosc, apreciază și promovează identitatea culturală, sunt cetățeni activi, conștienți și angajați, care contribuie, în mod eficient, la dezvoltarea și prosperarea societății.

Arta educării prin arte și predării educației muzicale este clădită pe cunoașterea legităților muzicii, dar și pe cunoașterea ființei umane și se extinde asupra tuturor sferelor: receptivității emoțional-artistice la mesajul sonor-artistic - *sfera emoțională*; deprinderilor de a audia lucrări muzicale (activitate similară cu citirea operelor literare) - *sfera comportamentală*; capacităților de a observa (percepe) și analiza anumite elemente de limbaj muzical - *sfera senzitivă*; deprinderii de a gândi și crea imaginea muzicală - *sfera cognitivă*; familiarizarea și identificarea cu repertoriului muzical (vocal, instrumental) - *sfera valorică*. Educația prin arte se extinde asupra omului întreg. „Omul întreg este trup, suflet și spirit. Noi trebuie să știm să făptuim cu spiritul, dacă vrem să educăm, dacă vrem să predăm” [13, p.21].

Aristotel menționa, că nu trupul conține suflet, ci invers, sufletul este cel care conține trupul. Prin urmare, „nu poate exista filosofie dacă nu există spiritualitate; nu există cultură fără spiritualitate” [Apud: 14, p. 50]. În copilărie, după Rudolf Steiner, spiritul este mai aproape de trupul uman decât la adult și desfășoară o activitate de modelare plastică a naturii fizice. În acest sens, pedagogii sunt chemați să colaboreze cu forțele spirituale, cu spiritul inconștient, cu „ordinea divină” a operelor de artă. Cum putem educa prin artă personalitatea copilului fără a înțelege cu adevărat urzeala interioară a vieții? Avem nevoie de o bază spirituală în educație, care nu se limitează la o concepție despre lume, ci oferă contexte pentru o anumită viață interioară, modelată prin valorile operelor de artă. Artele sunt, în acest sens, cele mai indicate mijloace ale educației. Prin arte poate fi trezit spiritul din om.

2. Argumente pentru valorificarea inteligenței spirituale în educația prin arte

Diferențele inteligenței umane tot mai mult dovedesc faptul, că aceasta nu poate fi cercetată din perspectiva unei științe. Există calități ale inteligenței pe care le apreciem, dar nu le putem măsura cu precizie. Știința actuală nu este echipată pentru studiul lucrurilor imposibil de măsurat în mod obiectiv. Un val de cercetări științifice tot mai mult ne arată că există nu doar IQ și EQ, dar și un treilea Q. Tabloul inteligenței umane poate fi completat prin SQ – inteligența noastră spirituală, „care ne ajută să abordăm și să rezolvăm problemele legate de semnificații și valori, acea inteligență care ne permite să ne plasăm acțiunile și viețile într-un context mai larg, mai bogat, dătător de sensuri, acea inteligență care ne permite să evaluăm de ce o cale de urmat în viață este mai semnificativă decât o alta” [15, p. 16]. Prin urmare, funcționarea efectivă a IQ și EQ are nevoie de fundamentul necesar al SQ – „instanța superioară a inteligenței” noastre.

În Dicționarul explicativ al limbii române (DEX) *spiritul* se definește ca factor ideal al existenței (opus materiei); conștiință, gândire; minte, rațiune, intelect; inteligență, deșteptăciune, istețime; capacitate de imaginație, fantezie.

În Dicționarul Webster (Dicționarul explicativ al limbii engleze) *spiritul* se definește ca „principiu animator sau vital; ceea ce dă viață organismului fizic, în contrast cu elementele sale materiale; suflul vieții”.

Spiritualitatea este ceea ce caracterizează o colectivitate umană din punctul de vedere al vieții sale spirituale, al specificului culturii sale. Ființele umane sunt prin excelență creaturi spirituale deoarece au necesitatea de a pune întrebări, găsi semnificații și atribui valoare actelor și experiențelor trăite/realizate. Așa cum afirmă Francisc Torralba, „în cazurile de anemie spirituală ca acela în care ne aflăm, dezvoltarea unei asemenea forme de inteligență deschide noi orizonturi în multe sensuri” [15, p.16]. O persoană este sensibilă din punct de vedere spiritual când cunoaște realitatea în profunzime, descoperindu-i elementele/ proprietățile și nu se mulțumește cu o cunoaștere superficială. Potrivit lui Francisc Torralba, viața spirituală înseamnă

profunzime, mișcare spre necunoscut, interes pentru ceea ce este ascuns, pentru ceea ce este invizibil ochilor [idem, p. 44].

La începutul sec. XXI au apărut primele dezbateri pentru identificarea unei forme de inteligență care ar lărgi harta inteligențelor lui Howard Gardner. **Inteligența spirituală** - SQ, numită *existențială* sau *transcendentă* este studiată din mai multe perspective: psihologie, filosofie, neurologie, pedagogie. Howard Gardner a definit inteligența spirituală drept „capacitatea de a situa pe sine în raport cu cosmosul, precum și capacitatea de a se situa pe sine în raport cu trăsăturile existențiale ale condiției umane, ca de exemplu semnificația vieții, semnificația morții și scopul final al lumii fizice și psihologice în experiențe profunde precum dragostea pentru o altă persoană sau adâncirea într-o operă de artă” [Apud: 16, p. 39].

Gardner observă **trei sensuri distincte ale inteligenței spirituale**: (1) spiritualitate ca relație cu problemele existențiale; (2) spiritualitate ca manifestare a unui mod de a fi; (3) spiritualitate ca efect produs asupra altora. Potrivit lui Gardner, psihologia nu dictează educația în mod direct, ea ajută la înțelegerea condițiilor în care are loc educația [6, p. 173].

SQ, după cum atenționează Danah Zohar și Ian Marchal, diferă de IQ și EQ prin puterea sa transformativă. Acționând asupra limitelor situației, SQ permite orientarea ei într-un mod anumit. În rezultat, inteligența spirituală operează din centrul creierului (al funcțiilor cerebrale integratoare) și reunește toate tipurile de inteligență pe care le avem, transformându-ne în ființe deplin intelectuale, emoționale și spirituale. Fiind o resursă pentru inteligența emoțională și cea rațională, SQ le integrează și le transformă. „Inteligența spirituală se bazează pe cel de-al treilea sistem neural: oscilațiile neuronale sincronice, care unifică informația din tot creierul și ne oferă un proces terțiar viabil” [idem, p. 19]. Prin urmare, „acest proces unifică, integrează și are puterea de a transforma materialul rezultat din celelalte două procese; facilitează dialogul dintre rațiune și emoție, dintre minte și trup; oferă o bază pentru creștere și dezvoltare; îi conferă sinelui un centru activ, unificator, dătător de sens” [ibidem]. Studiul de specialitate în câmpul psihologiei realizat de către Zohar și Marshall, aduce în prim plan faptul că inteligența spirituală este inteligența sufletului. Aflată în partea profundă a sinelui, cu ajutorul căreia nu doar recunoaștem valorile existente, ci și descoperim altele noi. Inteligența spirituală nu este legată în exclusivitate de sentimentul religios.

Robert Emmons definește inteligența spirituală drept capacitate care include transcendența omului, semnificația lucrurilor sfinte și comportamentele pline de virtuți. Emmons relaționează în mod direct SQ cu experiența religioasă și etică, atribuind inteligenței spirituale mai multe roluri importante în viața umană: ușurează viața de toate zilele și ajută la rezolvarea problemelor zilnice și obținerea țelurilor noastre; dă puterea de a transcende lumea fizică și cotidiană și de a avea o percepție mai elevată despre noi înșine și lume înconjurătoare; oferă capacitatea de a intra

în stări de conștiință iluminate, de a da activității și întâmplărilor un sens sfânt; ne oferă capacitatea de a folosi resurse spirituale care să ne permită rezolvarea problemelor vieții și capacitatea de a ne comporta într-un mod virtuos și de a ne asuma responsabilitățile vieții. [5, p. 27-34].

Într-un studiu realizat recent de către Maryam Safara, Bhatia M.S. (2013), în definirea conceptului de inteligență spirituală se face referință la următoarele supoziții: 1. Inteligența spirituală se bazează pe conceptul de spiritualitate, dar este ceva distinct de religie; 2. Inteligența spirituală poate fi asociată cu sănătatea psihologică; 3. Inteligența spirituală se referă la viața interioară a ființei umane și relația cu lumea; 4. Inteligența spirituală implică o capacitate de înțelegere profundă a întrebării existențiale și de introspecție în mai multe nivele de conștiință; 5. Inteligența spirituală implică gradul de conștientizare a spiritului ca motiv de a fi sau ca forță de viață creatoare în evoluție [12, p. 412-423].

Din cele spuse până aici, rezultă că inteligența spirituală este mai mult decât o capacitate cognitivă de a înțelege spiritul în orice domeniu, inclusiv prin/ în arte. O astfel de capacitate nu poate fi redusă la procese fiziologice distincte, deși anumite practici și abilități spirituale se pot manifesta anume fiziologic. Inteligența spirituală reprezintă **capacitatea de percepție integratoare**, care vede întregul dincolo de părțile sale. Propunem în figura de mai jos, mai multe niveluri de integrare a activităților muzical-artistice în cadrul procesului educațional.

Inteligența spirituală este mai mult decât o capacitate mentală individuală și merge convențional dincolo de cercetările psihologice. Pe lângă conștiința de sine, aceasta implică un anumit grad de conștientizare. Tot mai des, acest concept devine o resursă de pentru cercetări în filosofie și pedagogie. Așa cum menționează Maryam Safara, „inteligența spirituală reprezintă unitatea noastră de sens și legătură cu infinitul, ne ajută să ne discernem adevărate principii care fac parte din conștiința noastră și poartă semnificația unei busole în viața omului.” [12, p. 412-413].

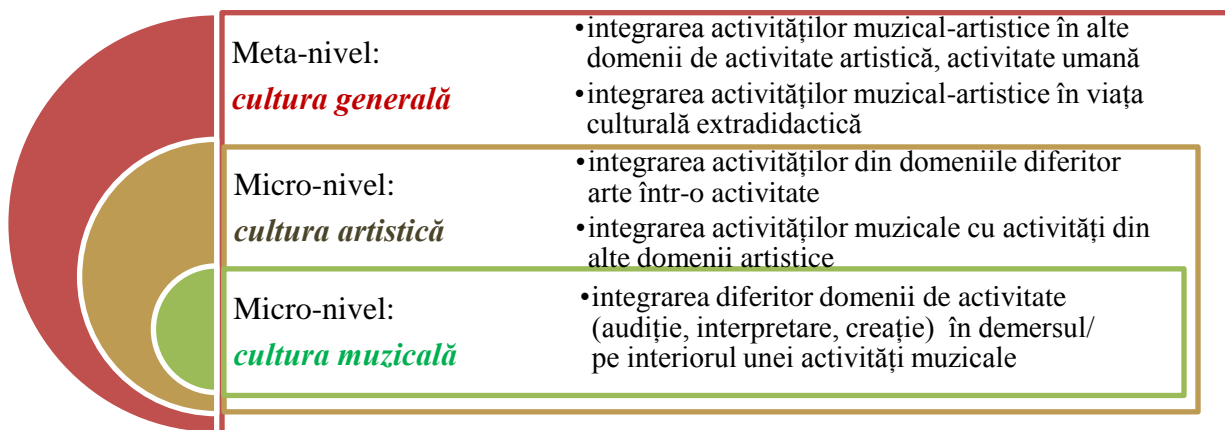

Figura 1. Niveluri de integrare a activităților muzicale.

Dimensiunea spirituală nu poate fi omisă în procesul educativ. Dacă nu vom educa inteligența spirituală, noile generații vor rămâne în capcana lumii materiale. Ca și orice altă capacitate, educarea inteligenței spirituale necesită efort și perseverență. Pentru fiecare lege în fizică există o lege paralelă în minte și în spirit. Dacă îi vom învăța pe copii să lucreze atât cu legile fizice, cât și cu cele spirituale, asta le va aduce darul armoniei, încrederii, bucuriei, ceea ce le va folosi pentru viață. Acești copii vor ajunge să se vadă pe sine ca pe cauze și lumea ca pe efectul lor. [7, p. 11].

Interpretul/receptorul are nevoie de abilități în primul rând de ordin spiritual, pentru a face artă și arta este produsul exclusiv al omului. Dacă arta este spirit în sensul că spiritul domină apariția ei, apoi actul artistic nu poate fi separat de spirit și este în esență un proces spiritual. Este relevant în acest sens punctul de vedere al profesorului universitar Constantin Cucos: „Orice act educativ autentic se săvârșește în perspectiva unei întâlniri spirituale dintre persoane și presupune o dinamică, o succesiune de căutări și de găsiri a două ființe care au un surplus sau o cerință, au ceva de dat sau de primit” [4, p.15].

Prin asemănare, în actul artistic se realizează o „întâlnire spirituală” - dintre receptor și opera de artă, care evoluează dinamic, în funcție de valorile spirituale ale operei și receptorului. Impactul educativ al actului artistic poate fi sesizat în viziunea, sensibilitatea, gândirea, comportamentul receptorului. Valoarea spirituală a operei de artă este dată de creatorul ei. Aceasta înseamnă că personalitatea receptorului se cultivă, indirect, prin valorile secolului în care a fost creată opera, principiile estetice proprii stilului/genului artistic, conținutul ideatic al operei de artă, cantitatea operelor de artă receptate etc. În concluzie, a educa prin arte presupune valorificarea inteligenței spirituale, ceea ce înseamnă a miza pe valori, inclusiv pe valorile artelor. Dacă revenim la ideea, că din lista celor 9 inteligențe tocmai 3 relaționează cu arta, iar potrivit altei supoziții, inteligența spirituală realizează aliajul dintre inteligența intelectuală și cea emoțională, atunci din toate materiile educației - artele oferă cea mai sensibilă cale de formare a experiențelor spirituale ale copiilor. În rezultat, respiritualizarea educației prin arte devine condiție de acumulare a experienței artistice, a vieții spirituale prin arte.

3. Respiritualirea educației prin arte.

În societatea actuală plină de dezechilibru și contradicții, „respiritualizarea” educației în general și a educației prin arte în particular, rămâne o soluție de fond pentru consolidarea procesului de formare/ dezvoltare a unei personalități integre, așa cum este punctat profilul absolventului în raport cu idealul educațional - „cu spirit de inițiativă, capabilă de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate” [2, p. 33].

Valorificarea inteligenței spirituale în educația prin arte poate modela lumea interioară a personalității și construi punți de legătură dintre lumea interioară și cea exterioară. Rezultatul educației nu este doar dobândirea de cunoștințe, ci mai cu seamă formarea/dezvoltarea atitudinilor fundamentale ale omului, care pot servi cu adevărat un reper în viață. Tradițiile spirituale sunt necesare pentru organizarea vieții. Artele trebuie să devină un element al vieții fiecărui copil. În rezultatul acumulării experienței muzical-artistice, cultura muzicală a elevului va defini și exprima firea lui spirituală.

Ce presupune acțiunea de „respiritualizare” a educației prin arte? „Respiritualizarea” presupune schimbarea pe care o provocăm, când în procesul educației, prin arte se promovează sistemul de valori necesar pentru cunoașterea de sine și a lumii:

- vizează revenirea la condiția umană prin armonizarea sistemului de valori sociale, morale și spirituale;
- construiește drumul unei experiențe spirituale, din care învățăm, cunoaștem și ne apropiem de înțelegerea cauzalității sensurilor profunde ale vieții;
- provoacă un dialog interior, conversație interioară - dialog dintre minte, corp, suflet, deoarece valorile noastre personale pun amprenta pe conștientizarea faptelor noastre, definesc personalitatea noastră;
- impune revenirea la esența lucrurilor, la identificarea și prețuirea ideilor esențiale pentru viața noastră, atribuind semnificație și rost.

În lista soluțiilor procesului de respiritualizare a educației prin arte se înscriu (a) construirea cunoașterii în raport cu scara propriilor valori, în raport cu valorile naționale/ universale; (b) apelul la sensibilitatea, imaginația, gândirea elevului în actul artistic, pentru fortificarea stării de conștientizare a sensurilor căutate în opera de artă; (c) stabilirea legăturii dintre cunoștințe și viață, experiențele artistice și lume.

În ultimii ani se manifestă un interes sporit pentru inovație și reînnoire. Apariția unor pedagogii emergente se datorează mai multor factor, printre care: lipsa interesului și motivației pentru învățare, performanță scăzută în utilizarea tehnologiilor în educație; lipsa de pregătire și abordare a tehnologiilor informaționale de către profesori; dezechilibrul dintre diferite doemii de cunoaștere în formarea culturii generale a elevilor etc.

O **pedagogie emergentă** intenționează să atingă la maximum potențialul calității educabilului într-o nouă cultură a învățării și educației. Termenul de „emergență” iese dintr-un mediu după ce l-a traversat; este o teorie idealistă și metafizică cu privire la procesul dezvoltării, potrivit căreia apariția noilor calități este absolut spontană și imprevizibilă. În lista pedagogiilor emergente se înscriu pedagogiile de alternativă, care într-o măsură mai mare decât pedagogia

tradițională promovează următoarele abordări: integrală, holistică, sistemică și constructivistă. În rezultatul acestor aserțiuni, aducem următoarele concluzii imperative:

- cooperarea dintre diferite discipline, respectând legitățile fiecăreia.
- implicarea unui anumit grad de integrare (legătură) dintre diferite domenii de cunoaștere.
- utilizarea unui limbaj comun dintre diferite discipline.
- solicitarea învățării integrate, când se pune accent nu pe conținutul învățării, ci pe anumite competențe.
- transferul metodelor de predare/învățare dintr-o disciplină într-alta.
- debordarea limitelor unei discipline.
- atingerea finalităților inter- și transdisciplinare în cadrul educației prin arte.

BIBLIOGRAFIE

1. ANTONESCU G.C. Din problemele pedagogiei moderne. - Cartea Românească, București, 1924.
2. Cadrul de referință al curriculumului național / aut.: Vladimir Guțu, Nicolae Bucun, Adrian Ghicov [et al.] ; coord.: Lilia Pogolșa, Valentin Crudu ; experți intern.: Ciprian Fartușnic, Daniel Petru Funeriu ; Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova. – Chișinău : Lyceum, 2017.
3. CAPRA F. Momentul adevărului: știință, societate și noua cultură. Trad.: Niculiță Damaschin. - Editura Tehnică, București, 2004.
4. CUCOȘ C., Educația: iubire, edificare, desăvârșire. Iași: Polirom, 2008.
5. EMMONS, R. A. Is spirituality an intelligence? The International Journal for the Psychology of Religion. Vol. 10, 2000. p. 27-33
6. GARDNER H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 2011.
7. JENKINS P.J. Educarea spirituală a copiilor. – București: Livingstone, 2014.
8. MORARI M. Educație muzicală: Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru învățământul primar/gimnazial. - Institutul de Științe ale Educației, Chișinău, 2011.
9. MORARI, M. Pentru o inteligență spirituală în educația artistică. În: Educația din perspectiva valorilor. Tom VII: Summa Theologiae. Editori: Octavian Moșin, Ioan Scheau, Dorin Opreș. – București: Editura EIKON, 2015. p. 58-65
10. MORARI, Marina. *Transformări în raportul artă – învățare școlară*. In: Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor. Materialele Conferinței științifice internaționale, consacrată celor 75 de ani de la fondarea universității bălțene, din 09 octombrie 2020 / comitetul științific: Natalia Gașoi (președinte) [et al.]; colegiul de redacție: Valentina Prițcan [et al.]. – Bălți: US „Alec Russo” din Bălți, Vol. 1, 2020. pp. 92-96
11. PĂSLARU VI. Valorile educației, p.12 disponibil: www.proeducation.md
12. SAFARA M., Bhatia M.S., Spiritual Intelligence. In: Delhi Psychiatry Journal, Vol. 16 No. 2, October, 2013. - Department of Psychology, Alzahra University, Iran. 2013.
13. STEINER R. Valori sufletești și spirituale în arta educației. Trad. D. Săljanu. Ed.a II-a. - București: Univers Enciclopedic Gold, 2016.
14. TORRALBA F. Inteligența spirituală. – București: Curtea Veche, 2010.
15. ZOHAR D., MARSHALL I. Inteligența spirituală. – București: Vellant, 2009.